

קידושי טעות – היה הבעל עקר לפני הנישואין, ולא גילה דבר זה לאשתו, אם אין לו גבורת אנשים, ואינו יכול לבעול כלל, הרי זה קידושי טעות; ואם יכול לבעול, אלא שבגלל סיבות אחרות הוא עקר, אין אלו קידושי טעות³¹⁸.

מי שהיה עקר, שאין לו גבורת אנשים כלל, וטיפלו בו הרופאים ולא הועילו לרפאותו, ונשא אשה ולא גילה לה מצבו, ואחר כך סירב לגרשה בגט, וברח – יש מי שכתב, שיש להתיר את האשה מטעם קידושי טעות³¹⁹.

עם טיפול רפואי – בעל עקר, שטוען שיכול לקבל טיפולים רפואיים שיועילו לרפאותו מעקריותו, אין כופים עליו לתת גט לאשתו, אבל אין האשה חייבת להמתין לטיפוליו הרפואיים, ועל בית הדין לחייב את הבעל לתת גט³²⁰. אכן, יש הסבורים, שאם טענת האשה שהיא רוצה ילד משום 'חוטרא בידה', והבעל טוען שבעזרת טיפולי פוריות הוא יכול להוליד ילדים, שוב אין דינו כעקר³²¹.

אם הוכח בוודאות שאין לבעל גבורת אנשים, ואינו יכול להירפא, כופים אותו

לתת גט לאשתו; ואם יש הכחשות בין הצדדים, והאשה טוענת שאין לו גבורת אנשים, והבעל טוען שהוא קיבל טיפול רפואי ונרפא, אם יש רגליים לדבר שהאשה צודקת, כגון שהיא עדיין בתולה, יש לחייב את הבעל לתת גט לאשתו, אבל אי אפשר לכוף אותו על כך³²².

פסח

ההלכות הנוגעות לחולה בפסח רבות הן, ולפיכך נתייחד לחג זה ערך נפרד. ההלכות נוגעות הן למצוות העשה שבחג הפסח, והן ללאווים שבו.

ביחס לדינים הכלליים הנוגעים לחולה ביום-טוב ובחול-המועד – ראה ערך מועדים ותעניות.

א. דיני חולה בערב פסח

בדיקת חמץ בבית חולים – חולה המאושפז בבית חולים אור לי"ד בניסן, חייב לבדוק את החמץ בארון שליד מיטתו. יש אומרים שלא יברך על בדיקה זו¹; ויש מי שכתב שיכול לברך². ואם

של ביה"ד הגדול בשאלות של גט בטיעון של חוסר כח גברא. [318] שו"ת חות יאיר סי' רכא. וראה בפסד"ר ח"י עמ' רמא, שהסתפקו לומר שבכל עקרות יש דין של קידושי טעות, עיי"ש. וראה באריכות באוצה"פ סי' לט סקל"ב אות יז. [319] שו"ת אגרות משה חאבהע"ז ח"א סי' עט. וראה עוד בשו"ת עין יצחק חאבהע"ז סי' כד; שו"ת באר יצחק סי' ד; שו"ת בית הלוי סי' ג. וראה עוד באוצה"פ שם. וראה עוד בעניין איש חסר כוח גברא כעילה לגט מצד האשה בפסד"ר, ה, עמ' קנד; שם עמ' רלט. [320] פסד"ר כרך

י עמ' קד. וראה שו"ת הריב"ש סי' קכו; שו"ת תשב"ץ ח"א סי' א (הובא בבי"א אבהע"ז סי' קנד). [321] הרבנים א. שפירא, י. קוליץ, מ. אליהו, הובאו דבריהם במאמרו של הרב י. שפרן, בד"ד, 4, תשנ"ז, עמ' 55 ואילך. [322] שו"ת הרשד"ם חאבהע"ז סי' קג; שו"ת קובץ תשובות ח"ב סי' קכב.

[1] הגרי"ש אלישיב, הובאו דבריו במדריך כשרות תש"ס של הרבנות הראשית והמועצה הדתית, ירושלים, עמ' 34 ואילך; תורת היולדת פמ"ג ס"א. [2] הגרי"י נויבירט, הובאו דבריו

הוא מאושפז בבית חולים פרטי, ושוהה בחדר פרטי, בוודאי יכול לברך³.

אם לא יכולים לבדוק את החמץ לאור הנר בגלל הסכנה שיש בנרות בבית חולים, יכולים לבדוק לאור פנס חשמלי⁴.

אוכל בבית חולים – בבית חולים, כשיש צורך לחסל את כל החמץ לפני יום ארבעה עשר בניסן, מותר להאכיל את החולים בערב פסח מצה עשירה, או מצה רגילה, שאינה שמורה משעת קצירה, ושלא נעשית לשם מצת מצווה; וטוב להחמיר לבשל את המצה במרק, עד שישתנה טעמה⁵.

בדיקת חמץ על ידי רופא – רופא שנקרא לטפל בחולה ביום ארבעה עשר בניסן בבוקר, ולא הספיק לבער את החמץ קודם זמן הביעור, מבטלו בליבו במקום שהוא שם, ואינו חוזר, אפילו יש שהות לבער את החמץ ולחזור ולטפל בחולה⁶.

מלאכה לצורך רפואה – ערב פסח לאחר חצות אסור במלאכה⁷, ואיסורו קל מחולו של מועד⁸. דין הרופא והחולה בערב פסח לאחר חצות, כדינם בחול המועד⁹.

תענית בכורים – בכור שיש לו צער וחולי, ואפילו אם חש בראשו או בעיניו, פטור מתענית בכורים בערב פסח. וכן אדם שהתענית קשה לו, ואחר התענית אין יכול לאכול רק דברים קלים ובשיעור מועט מאד, וקרוב הדבר שעל ידי זה לא יוכל לקיים אכילת מצה ומרור ושתית ארבע כוסות כתיקונם, מוטב שלא יתענה, כדי שיקיים מצוות הלילה כתיקונם, ומכל מקום טוב שיאכל רק מיני תרגימא¹⁰.

הבא אחר נפלים צריך להתענות תענית בכורים; וכל זה דווקא בנפל וודאי, אבל מי שנולד אחר בן תשעה, אף על פי שמת תוך שלושים, אין צריך להתענות¹⁰.

מכירת חמץ – חולה הסובל משטיון, ואיננו בר-כושר למכור את חמצו, יכולה האשה למכור את החמץ בשם בעלה¹¹.

ב. דיני החולה והרופא במצוות מצה, מרור, יין, סדר

מי שאסרו עליו הרופאים מצה, מרור או יין – חולה שאסרו עליו הרופאים לאכול מצה או מרור, או לשתות יין, מפני שסבורים הם שדברים אלו יזיקו לו, וכינסוהו לספק סכנה, בוודאי אסור לו

יום-טוב ח יח; טושו"ע או"ח תסח א. ונחלקו הפוסקים אם האיסור הוא מן התורה – ראה תוס' פסחים שם ד"ה מקום, שו"ת הרא"ש כלל נה סי' ה; או מדרבנן – ראה תוס' חגיגה יז ב ד"ה אלא; רמב"ם יו"ט שם, ר"ן פסחים שם. [8] רמב"ם שם; מ"ב סי' תסח סק"ז. [9] ראה בע' מועדים ותעניות – חול המועד. [10] מ"ב סי' תע סק"ב. וראה בע' לדה, הע' 493 ואילך, בדין בכור שנולד בניתוח קיסרי. [11] שו"ת

במדריך הכשרות, שם. [3] סידור פסח כהלכתו פי"ב ס"ח. וראה עוד בפסקי תשובות תל"ז ס"א, ובהערות שם. [4] שערים המצויינים בהלכה סי' קי סק"ד; החשמל בהלכה ח"א פ"ד. [5] יחזה דעת ח"ג סי' כו. [6] כן נראה לי, על פי פסחים מט א; רמב"ם חמץ ומצה ג ט; טושו"ע או"ח תמד ז. וראה במ"ב שם סק"ל, מחלוקת הפוסקים בענין חזרה אם יש שהות, אם הוא גם לאחר זמן הביעור. [7] פסחים נ א; רמב"ם

לאכול או לשתות דברים אלו, כדין כל ספק פיקוח נפש, שדוחה כל המצוות, ואין לך מצווה הבאה בעבירה גדולה מזה¹²; ואם עבר על דברי הרופאים, ואכל כזית מצה בעת שהיה מסוכן לאוכלה, ואחר כך הבריא, חייב לחזור ולאכול בעת שהוא בריא, ולא יצא חובת המצווה כשאכל נגד דעת הרופאים, כי מצווה שאינה צריכה להיעשות משום סכנה, ועבר ועשה, הרי זה כמי שלא עשה את המצווה, ואין כאן מצווה כלל¹³. ויש מי שכתב, שאם הרופאים אוסרים עליו מצה, מרור או יין מחמת וודאי סכנה, או שלדעתם על פי רוב יזיק לו, בוודאי אסור לעבור על דבריהם, ואם אכל או שתה מה שאסרו לו, הרי זו מצווה הבאה בעבירה; אבל אם הרופאים רק מחמירים וחוששים, ולדעתם יש רק חשש סכנה בדבר, אבל על פי רוב לא יזיק לו, מעיקר הדין הרי הוא פטור, כי חמירא סכנתא מאיסורא, ואין חיוב מצווה במקום חשש סכנה, אבל מי שרוצה להחמיר על עצמו, ובוודאי צדיקים וקדושים המחמירים במצוות, מותר להם¹⁴.

ואם הוא בריא, אלא שהרופאים סבורים, שדברים אלו יגרמו לו להיות

חולה שאין בו סכנה — יש מי שכתב, שחייב לדחוק עצמו ולקיים המצווה¹⁵; אך רוב הפוסקים סבורים, שגם במצב כזה הוא פטור מאכילת מצה ומרור, ומשתיית יין¹⁶, ואינו רשאי להחמיר על עצמו¹⁷, בין אם הוא מרגיש כך בעצמו, או שהרופא אומר שיזיק לו¹⁸, ועל כל פנים לא יברך על אכילה זו¹⁹.

ואם הרופאים מסופקים אם המצה תיגרום לו שיפול למשכב או לא, יאכל כזית מצה ויברך, שכן חיובה מן התורה, אבל לא יאכל מרור, ולא יברך עליו, שכן חיובו מדרבנן²⁰; ואם שתה ארבע כוסות, אף שהיין מזיקו — יש אומרים, שחייב לברך עליו בורא פרי הגפן²¹, וטעמם: היין אינו מזיק לרוב בני האדם, בשעת השתיה הוא נהנה מכך, הנוק צפוי רק בעתיד; ויש אומרים, שאין לברך עליו²², וטעמם: כיוון שאסור לו לשתות היין מטעמי בריאות, איך יברך 'וציוונו', ויש בזה משום מצווה הבאה בעבירה.

ולעומתם יש הסבורים, שבכל מקרה של חולי שאין בו סכנה אינו פטור מכל המצוות, ולכן צריך לאכול גם מצה ומרור, ולשתות ארבע כוסות, ואינו פטור אלא אם

קודש, פסח, ח"ב סי' לב. [16] שו"ת בשמים ראש סי' צד; מ"ב סי' תעב סקל"ה; חזון עובדיה ח"א כרך א, סוסי' ד, ושם כרך ב, סי' לג. [17] שו"ת בנין שלמה סי' מז. [18] שו"ת בנין שלמה, שם. [19] חזון עובדיה ח"א כרך ב, סי' לג. [20] חזון עובדיה, שם. [21] שו"ת מערכת ברכות סי' א אות לג; אשל אברהם (ניימרק), חי' לפסחים קו א; חזון עובדיה ח"א כרך א, סי' ה. [22] ראה שו"ת שם, שמביא דעות האוסרים; כן משמע גם משו"ת מהר"ם שיק חאו"ח סי' רס; שו"ת מהר"י אסאד חאו"ח סי'

אבן פינה ח"א סי' ל. [12] שו"ת מהר"י אסאד חאו"ח סי' קס; שו"ת מהר"ם שיק חאו"ח סי' רס; שו"ת חינוח דחיי סי' סג; שו"ת מנחת יצחק ח"ד סי' קב אות ב; חזון עובדיה ח"א כרך א, סוסי' ד, ושם כרך ב, סי' לג. [13] שו"ת עונג יו"ט סי' מא. וראה בשו"ת מערכת חמץ ומצה, סי' יד אות יד; מקראי קודש, פסח, ח"ב סי' נ אות ב; קובץ תשובות סי' צג בד"ה בסי' כ"ז וכו'; שו"ת ציץ אליעזר ח"ב סי' מג, בשולי התשובה. וראה עוד בע' חולה הע' 88 ואילך. [14] שו"ת תשובות והנהגות ח"ב סי' רמא. [15] מקראי

אכילת מצה או מרור, או שתית יין, אך הרופאים מתירים לו מבחינה בריאותית, מכל מקום ינסה לקיים המצווה בדרכים שונות:

בצורת המצה — חולה שקשה לו לאכול מצה בצורתה הרגילה, יכול לפוררה דק-דק, ולאכולה כך בליל הסדר²⁹, ויכול לברך עליה ברכת המוציא³⁰, ומן הראוי שיכין את המצה הטחונה מבעוד יום, אבל אם לא עשה כן, מותר לטחון את המצה לצורך זה ביום-טוב אפילו בכלי, כשיעור הצריך לאותו יום³¹, אבל בשבת אסור לטחון בכלי³², אך אם יועיל לו לפורר המצה ביד — מותר.

אם לא יכול לאוכלה יבשה, מותר לאוכלה עם לגימת מים³³.

אם גם זה בלתי אפשרי, יכול לשרותה במים פושרים³⁴, אבל לא ישרה אותה מעת לעת, כי אז דינה כמצה מבושלת,

כן יש חשש של סכנה²³.

חולה שאין בו סכנה — הפוסקים הסבורים, שחולי שאין בו סכנה פוטר מאכילת מצה ומרור, ומשתית יין, הגבילו פטור זה במספר תנאים:

דווקא בחולי כל הגוף עד שיפול למשכב, אפילו כשאין חשש סכנה, או אם חושש שיגרמו לו צער גדול²⁴, אבל אם סובל ממיחוש גרידא, או כאב ראש בלבד, צריך לדחוק עצמו לשתות ארבע כוסות²⁵.

דווקא כשיש לו צער גדול, אבל אם יש לו צער קטן חייב במצות מצה, מרור ויין²⁶.

אם החולה טוען שהמצה מזיקה לו, והרופא אומר שלא תזיק לו — יש מי שכתב, שסומכים בזה על הרופא²⁷; ויש מי שכתב, ששומעים לחולה²⁸.

דרכים אחרות לקיום המצווה — חולה שמבחינה גופנית איננו יכול לקיים מצות

חט"ו סי' לב אות ח; שו"ת רבבות אפרים ח"ח סי' קעא אות ה, בשם הרב נ. גשטטר. [29] ברכי יוסף או"ח סי' תסא סק"א; ביאוריהל שם ד"ה יוצא. [30] ראה שו"ע או"ח קסח יא. [31] ראה רמ"א או"ח תקד ג. וראה שם במ"ב סק"כ. ובחיי אדם פד ב כתב, שלא יכין מיו"ט ראשון לשני. [32] ראה באה"ט או"ח סי' תקד סק"ה. אמנם ראה בס' סידור פסח כהלכתו, ח"ב, פ"ח הע' 73, שרבים מקילים מהטעם שאין טוחן אחר טוחן. [33] שו"ת בנין ציון סי' כט. [34] טושו"ע או"ח תסא ד; מג"א שם סק"ז; מ"ב שם סק"ח. וראה בבנין ציון שם; חיי אדם קל ב; ברכת הפסח סי' יג אות ב; שו"ת דבר משה סי' צח אות נט; ס' שערי הלכה, עמ' פה — שעדיף

קסא. וראה מאמרו של הרב י. שפרן, תהודת כשרות, ניסן, תשנ"ד, עמ' 34 ואילך. [23] שו"ת מהר"ם שיק חאו"ח סי' רס; שו"ת דברי מלכיאל ח"ג רס"י לב; שו"ת שבט הלוי ח"ה סי' ריט. [24] שו"ת חלקת יואב, סוף דיני אונס בהשמטה. [25] שו"ת הרשב"א סי' רלח; טושו"ע או"ח תעב י; ערוה"ש או"ח תעב יד; מ"ב שם סק"ה; שו"ת אורח משפט סי' קכח בהל' פסח אות ל; מקראי קודש פסח ח"ב סי' לב; חזון עובדיה ח"א כרך א, סי' ד. דין זה הוא על פי נדרים מט ב; ירושלמי שקלים ג ב. וראה בס' סידור פסח כהלכתו, ח"ב, עמ' לה, הע' 9. [26] שערים המצויינים בהלכה סי' קיט סק"ח. [27] שו"ת שרידי אש ח"ב סי' קנח. [28] שו"ת ציץ אליעזר

המשקל⁴³, שיעורו הוא כ-15 גרם, שהוא כחצי מצת מכונה⁴⁴, או קרוב ל-20 גרם⁴⁵; ויש הסבורים, ששיעור כזית הוא שליש ביצה⁴⁶, ולפי המשקלים שבימינו לפי הנפחים משתנה שיעורו בין 6-14 גרם לפי שיטות החישוב השונות של השיעורים⁴⁷.

לפיכך, חולה שאיננו יכול לאכול מצה בשיעור הגדול, יאכל כזית מצה בלבד בשיעור המצומצם ביותר⁴⁸, היינו שיעור של עשרים גרם⁴⁹, או שיעור של 17 גרם⁵⁰, ויאכל שיעור זה של מצה בתחילת הסדר, לאחר ברכת אכילת מצה, ולכורך יקח חתיכה קטנה של מצה, וחתיכה קטנה של מרור, ולבסוף יאכל עוד כשיעור זה של מצה לאפיקומן⁵¹. כמו כן לא צריך לאכול בבת אחת, אלא יאכל בתוך כדי

שלא יוצאים בה ידי חובת המצווה³⁵.

ואם גם לא יכול לאוכלה בצורה זו, מותר להטבילה במשקה אחר³⁶, ומי שמקפיד כל השנים שלא לאכול מצה שרויה, כשהוא חולה או זקן מותר לו לשרות במי פירות, ואם מוכרח לשרות דווקא במים, יעשה התרה על מנהגו³⁷; ומכל מקום אין לשרותה ברותחים³⁸, וגם בכלי שני יש להחמיר³⁹.

בשיעור המצה והמרור — יש הסבורים, ששיעור כזית הוא כחצי ביצה⁴⁰, ונחלקו הפוסקים אם משערים את הביצה ללא קליפתה⁴¹, או שמשערים ביצה בקליפתה⁴². לפי המשקלים בימינו, וכשמודדים לפי הנפח, ולא לפי

של תורה להגריי קנייבסקי. [45] לפי השיטות שמוודים ביצה בקליפתה, ולשיטת המ"ב. וראה בס' סידור פסח כהלכתו, ח"ב, פ"ח הע' 20-22, שהסכימו לשיעור זה גם הגרי"ש אלישיב, הגר"ש אויערבאך, והגר"נ קרליץ. וראה שם מה שהשיג על שיטת הגר"ח נאה, שיעורי תורה, עמ' קצג, שכתב שהשיעור הוא כ-27 גרם. וראה באריכות יחווה דעת ח"א סי' טז. [46] מג"א סי' תפו; פרי"ח או"ח סי' תפו, ומ"ב שם סק"א — על פי רמב"ם שבת ח ח; כנסת הגדולה, יו"ד סי' סד הגדה' הטור אות ט; ס' שבח פסח, דיני מצה אות ח. וראה עוד במטה אפרים סי' תריח ס"א; שו"ת בנין ציון החדשות סי' ל; אורחות חיים סי' תריח סק"ב; אנציקלופדיה תלמודית, שם, הע' 83. [47] ראה ס' סידור פסח כהלכתו, ח"ב, פ"ח הע' 27. וראה להלן, בהגדרת השיעורים השונים לפי השיטות השונות. [48] מ"ב שם. [49] יחווה דעת ח"א סי' טז; שו"ת ציץ אליעזר חיד"י סי' כו אות א. [50] הגר"ש אויערבאך, הובאו דבריו בס' ועלהו לא יבול, עמ' קעז. אמנם ראה לעיל, שהשיעור מצומצם הרבה יותר, וההבדל הוא אם מודדים לפי משקל או לפי נפח. [51] חזון עובדיה, ח"א כרך ב, סי' מד.

לאכול מצה מפוררת על פני מצה שרויה. וראה בס' דברי הגאונים סי' תסא אות מא, שהביא שכן נהגו האדמו"ר מקוצק, בעל חידושי הרי"ם, והאדמו"ר מסלונים. [35] טושו"ע או"ח תסא ד; שו"ע הרב או"ח תסא יד. [36] מג"א שם סק"ז; מ"ב שם. [37] ראה שו"ת מנחת יצחק, חלק ליקוטי תשובות, סי' מב אות א; ס' סידור פסח כהלכתו, ח"ב, פ"ח סי"ג, ובהע' 80; יחווה דעת ח"א סי' כא. [38] ט"ז שם סק"ב; מג"א שם סק"ח. [39] מ"ב שם סק"כ. וראה עוד בע' זקן הע' 279 ואילך. [40] תוס' חולין קג ב ד"ה חלקו; ראבי"ה ח"ב סי' תקכה; מרדכי סוף פסחים, בסדר ליל פסח; שו"ת תרומת הדשן סי' קלט; שו"ת מהרי"ו סי' קצג; שו"ע או"ח תפו א. [41] שו"ת נובי"ק חאו"ח סי' לח; תוספת שבת סי' שסח; ביאור הגר"א או"ח סי' תפו; חזו"א עירובין סי' לו, וחזו"א או"ח קונטרס השיעורים; שיעורי תורה סי' ב. [42] מ"ב סי' תפו סק"א; חיי אדם כלל נ סו"ס יב. וראה עוד בשיעורי תורה שם; אנציקלופדיה תלמודית, כרך יב, ע' זית, עמ' קלג. [43] ראה גם ע' יום הכפורים הע' 186 ואילך. [44] לפי השיטות שמוודים ביצה ללא קליפתה, ולפי שיטת החזו"א — ראה שיעורים

ולעניין ברכת 'על אכילת מצה', או 'על אכילת המרור', כשאוכל פחות מכשיעור — יש הסבורים, שלא יברך⁶¹, ולשיטה זו יתכוון לצאת בברכת חברו, שאוכל כשיעור⁶². אם אינו יכול לאכול כזית מצה או מרור תוך כדי אכילת פרס, יאכל יותר לאט, אבל לא יברך על אכילת מצה⁶³, וכן לא יברך ברכת המזון, אלא אם כן אכל כזית מצה תוך כדי אכילת פרס⁶⁴; ויש אומרים, שחולה שאוכל פחות מכזית, יכול לברך גם על פחות מכזית⁶⁵.

שקילה — מותר לשקול את השיעורים של מצה ומרור בליל הסדר, אף על פי שבדרך כלל אסור לשקול בשבת וחג⁶⁶, ואפילו במאזניים פרטיים שמשמשים בהם בבית, שכן הוא שוקל לצורך מצווה⁶⁷, ובלבד שלא ישתמש במאזניים

שיעור אכילת פרס הקל ביותר⁵².

ולעניין שיעור מרור לחולה, בוודאי אפשר להקל להחשיבו כשליש ביצה⁵³, שהוא כ-17 גרם⁵⁴. המרור לכורך צריך גם הוא להיות כזית⁵⁵, אבל אם לא יכול לאכול שיעור זה מחמת חולי, אפילו שאין בו סכנה, יש להקל⁵⁶.

אם אינו יכול לאכול אפילו כזית מצומצם של מצה או מרור, מצווה לאכול כמה שיכול, גם אם הוא פחות מהשיעור⁵⁷, ואפילו אם לא יכול לבלוע, לפחות ילעס אותו בפיו⁵⁸, ועל כל פנים יאכל מעט מרור לזכר טעם מרירות⁵⁹; ויש מי שכתב, שמי שלא יכול לאכול כזית מרור, אין לו שום חיוב לאכול פחות מכשיעור⁶⁰.

פיקודיך, מצווה י; שו"ת מהר"ש ענגיל ח"ד סי' ג; ברכ"י סי' תפב סק"ד, ושו"ת חיים שאל ח"א סי' ד; שד"ח מערכת אכילה סק"ד; מ"ב סי' תעג סקמ"ג; שו"ת יביע אומר ח"ו חאו"ח סי' לח. [62] שד"ח שם. [63] מחזיק ברכה או"ח סי' תעה; ביאור"ל סי' תסא ד"ה יוצא; מ"ב סי' תעה סק"ט. וראה בשד"ח מערכת אכילה סק"ד. [64] שמירת שבת כהלכתה פ"מ סצ"ג. וראה בפרמ"ג או"ח סי' רי בא"א סק"א, שהסתפק במקרה שאכל כדי שביעה, אם חייב בברכת המזון. [65] סי' אמרי נועם, בסופו, סי' ג, בשם הרה"ק מראפשיץ; סי' יוגד משה סי' כה אות כד, בשם המהר"ש מבעלזא והרה"ק מסטרעליסק. וראה בשו"ת ארץ צבי סי' פה; שו"ת אמרי צבי סי' קכו. וראה בשו"ת אבני נזר חאו"ח סי' שפג, העצה שכתב שם, וראה מה שתמה על דבריו בשערים המצויינים בהלכה סי' קיט סק"ב. [66] ראה טושו"ע או"ח תק ב. וראה עוד בס' שולחן שלמה הל' יו"ט ח"א סי' תק סק"א. [67] פתח הדביר ח"ג סי' שו סקט"ו; יחיה דעת ח"א סי' טו. וראה ע' יום הכפורים הע' 13.

[52] ראה ע' יום הכפורים הע' 213 ואילך, בשיעורי כדי אכילת פרס. [53] חיי אדם קל א. וראה שו"ע הרב או"ח סי' תפו; במ"ב סי' תפו סק"א. [54] ראה בס' סידור פסח כהלכתו, ח"ב, עמ' קמא, הע' *61, שבזה היקל גם החו"א, ושכן נהג למעשה. [55] רוקח סי' רפג; טור או"ח סי' תפו; שו"ע הרב או"ח סי' תעה; שו"ת כתב סופר חאו"ח סי' פו; שו"ת שאגת אריה סי' ק; שו"ת אגרות משה חאו"ח ח"ג סי' סו. אך ראה בשו"ת שאגת אריה שם; ישועות יעקב או"ח סי' תעה. [56] שו"ת אגרות משה שם. [57] שד"ח מערכת אכילה סק"ד. ובענין השאלה אם מקיים מצוות אכילת מצה בחצי שיעור — ראה סיכום השיטות באנציקלופדיה תלמודית, כרך טז, ע' חצי שיעור, עמ' תרס; המועדים בהלכה, עמ' רע; חזון עובדיה, ח"א, כרך ב, סי' כח. [58] חוק יעקב סי' תעג סקב"א. וראה שו"ת רב פעלים ח"ג סי' לב. [59] מ"ב סי' תעג סקמ"ג. וראה עוד שו"ת מנחת אלעזר ח"ב סי' נח; שו"ת אמרי צבי סי' קכו; שו"ת דברי ישראל ח"ג סי' פו. [60] שו"ת דברי חיים ח"א סי' כה. [61] דרך

חשמליות.

חולה שאסור ביין – מי שאינו רשאי לשתות יין על פי פקודת הרופאים, כגון חולה סוכרת⁷³, יכול לשתות יין צימוקים, כשהצימוקים הם יותר ממשית (17%) מהמים ומשאר המרכיבים של המשקה⁷⁴, על פי שיטות הפוסקים שיוצאים ידי חובה ביין כזה⁷⁵, וכן מותר ביין מבושל ובמיץ ענבים⁷⁶.

חולה שאינו רשאי לשתות יין מכל צורה שהיא, או אף מיץ ענבים, יכול לשתות חימר מדינה, דהיינו משקה חשוב שמגישים לאורחים⁷⁷. בעניין הגדרת משקה כחימר מדינה דנו חז"ל והפוסקים ביחס למספר משקאות: שיכר⁷⁸, קפה, תה, חלב⁷⁹, מיץ תפוזים⁸⁰, מי סודה⁸¹.

יש מי שכתב, שאם שתיית יין מזיקה לחולה, ואסור לו לשתות יין בהוראת רופא, יכול לסמוך על שיטות הראשונים⁸², שעיקר דין ארבע כוסות נאמר לעורך הסדר, וכל השומעים יוצאים

חולה שאסור בחיטה – מי שאסור לו לאכול קמח חיטה, כגון הסובל ממחלת הכרסת⁶⁸, חייב להשתדל להשיג מצות שנאפו מקמח של שאר דגנים, שאינו מכיל את הגלוטן⁶⁹, שהוא המרכיב האסור לו באכילה. אמנם אין לאפות בתמידות מצה מדגנים אחרים פרט לחיטים, בגלל החששות השונים הכרוכים בכך, אלא שמי שזקוק לכך, יאפו לו הכמות הנצרכת לו בלבד⁷⁰. ויש מי שכתב, שבכל ימי הפסח בוודאי פטורים חולים אלו ממצה, אבל ביחס לכזית ראשון בליל הסדר, אמנם אינו חייב לצער עצמו בכך, אבל היות ואין בכמות קטנה וחד-פעמית נזק ממשי לחולה כרסת, רשאי להחמיר על עצמו ולאכול שיעור מצומצם, ואף לברך⁷¹. ואם אפו עבורו מצה מחיטה נטולת גלוטן, הרי היא מצה שאיננה ראויה להחמיץ, ולפיכך לא יכול לצאת בה ידי חובת מצת מצווה, וברכתה היא בורא מיני מזונות ולא המוציא לחם מן הארץ⁷².

עמ' רעג ואילך. וראה עוד בס' שולחן שלמה ח"א סי' רעב סק"ב. [76] חזון עובדיה שם; שו"ת תשובות והנהגות ח"ב סי' רמג. [77] ראה טושו"ע או"ח רעב ט; רמ"א או"ח סוסי' תפג. [78] פסחים קיז א; רמ"א או"ח קפב ב. [79] ראה שו"ת הלכות קטנות ח"א סי' ט; ברכ"י או"ח סי' רצו אות ב; דעת תורה או"ח סי' רצו סק"ב; ערוה"ש או"ח רעב יד; מ"ב סי' רעב סק"ה; מנחת שבת סי' צו סק"ט; שו"ת אגרות משה חאו"ח ח"ב סי' עה; שו"ת יביע אומר ח"ג חאו"ח סי' יט. [80] מקראי קודש סי' ל אות ב; סי' דברי חכמים עמ' פו, בשם הגר"ח"פ שיינברג. [81] מ"ב סי' קפב סק"י; שו"ת שלמת חיים חאו"ח סי' קצח; דברי חכמים שם, בשם הגר"מ פיינשטיין, הגר"ש אלישיב, הגר"ח"פ שיינברג. [82] ראה תו"ס פסחים צט ב ד"ה לא יפחתו.

Celiac disease [68]. gluten [69]. ראה נשמת אברהם חאו"ח סי' תסא סוסק"א, ושם ח"ה חאו"ח סי' רעג סק"א. וראה עוד בחוב' אסיא, נז-נח, תשנ"ז, עמ' 211-212. [70] שו"ת מנחת יצחק ח"ט סי' מט, ושם חלק ליקוטי תשובות סי' מג. [71] שו"ת ציץ אליעזר ח"ט סי' כב. וראה עוד בשו"ת תשובות והנהגות, ח"א סי' שב. [72] בשם הגר"ש אלישיב. אמנם יש להדגיש, כי בדרך כלל לא ניתן להפריד את הגלוטן באופן מוחלט מהחיטה, וגם שיעור מועט של גלוטן די בו כדי לברך ברכת המצה. [73] ראה נשמת אברהם ח"ד חאו"ח סי' תעב סק"א. [74] שערי הלכה, עמ' צ. [75] ראה באריכות שיטות הפוסקים ביחס ליין צימוקים לארבע כוסות, לקידוש ולהבדלה בס' חזון עובדיה, ח"א כרך א סי' ו; אנציקלופדיה תלמודית, כרך כד, ע' יין,

ולכן לכל הדעות צריך שיגיע למעיו, ועל כן לא יצא ידי חובתו, אבל באכילת מרור די בהנאת גרונו, ולכן יצא ידי חובתו⁹⁰.

מי שאכל מצה, או שתה יין, ותיכף לאחר אכילתו או שתייתו הקיא, יצא ידי חובתו, כי בית הבליעה נהנה מהם; אמנם במצב כזה לא יוכל לברך ברכת המזון, ולכן צריך לחזור ולאכול המצה, כדי שיוכל לברך ברכת המזון⁹¹.

אכן, גם לדעת הסוברים שהנאת גרונו מספקת, לא מועיל לתת עצה לחולה שילעס את המרור ותיכף יפלוט, או שיגרור את היין ותיכף יפלוט, כי בכך לא יצא ידי חובה כלל, אלא צריך שייגמר כל מה שהגרון יכול ליהנות, עד שיגיע ממש לבית הבליעה, במקום שלא יכול להחזירו⁹².

אמירת ההגדה — יש אומרים, שגם מי שאינו יכול לאכול כזית מצה חייב לומר את ההגדה⁹³, ומכל מקום יביאו לפניו מצות, כדי שיאמר את ההגדה עליהם⁹⁴; ויש אומרים, שאינו חייב בהגדה⁹⁵.

בינה דיני פסח סי' כג. וראה במקראי קודש, פסח, ח"ב סי' לד. [91] שו"ת תורה לשמה חאו"ח סי' קכה; בן איש חי שנה א, פר' חוקת אות יג; ברכי יוסף או"ח סי' רח סק"א. וראה במקראי קודש, פסח, ח"ב סי' ט. [92] שו"ת מנחת שלמה ח"א סי' צא אות יז. וראה בס' מקראי קודש, פסח, ח"א סי' נב — בגדרי הנאת גרונו או הנאת מעיו. [93] שו"ת תרומת הדשן סי' קלז; פרמ"ג במשב"ז סוסי' תפה; מנ"ח מ' כא; הגר"י פערלא, על הסמ"ג מ' לב. וכן משמע מהמהרש"א וצל"ח פסחים קטז א. [94] תורת היולדת פמ"ג הע' ז. [95] ראה צל"ח שם, שהביא מבה"ג, רב

ידי חובתם בשתייתו⁸³.

מרור — חולה רשאי לקחת איזה מין שערב לו מבין הירקות שיוצאים בהם חובת מצות מרור⁸⁴.

אכילה שלא דרך הפה — חולה שמקבל את מזונו דרך צנתר (זונדה) לקיבה⁸⁵, או דרך פיום הקיבה⁸⁶, אינו יוצא ידי חובת אכילת מצה או מרור, או שתיית ארבע כוסות בדרך זו, ולכן אין לברך עליהם, אלא ישתדל לשמוע הברכות ממי שמחוייב בדבר, ולצאת ידי חובתו בכריותיו⁸⁷.

נכפה בשעת התקף, אינו יוצא חובת מצה, ולכן אם אכל כזית מצה או מרור באותו זמן, ואחר כך חזר לאיתנו, חייב לאכול כזית מצה לאחר שנרפא⁸⁸.

הקאה — מי שאכל חצי זית מצה והקיא, ואחר כך אכל עוד חצי זית — יש הסוברים, ששתי אכילות אלו מצטרפות, כי גם במצוות עשה די בהנאת גרונו בלבד, ויצא ידי חובה⁸⁹; ויש מי שכתב, שלעניין מצה צריך מילוי כרסו,

[83] מאורי אור, קן טהור דף קעג רע"ב; הגרש"ז אויערבאך, הובאו דבריו בס' ועלהו לא יבול, עמ' קעו; חזון עובדיה ח"א כרך א, סוסי' ד; עשה לך רב ח"ז סי' לב. [84] חק יעקב סי' תעג סקכ"ב; מ"ב שם סקמ"ג. [85] naso-gastric feeding tube. [86] gastrostomy. [87] שו"ת מנחת יצחק ח"ג סי' יח; תורת היולדת פמ"ג ס"ד. וראה שם שכתב, שאולי יוצאים ידי חובת כוס ראשונה של קידוש. [88] טושו"ע או"ח תעה ה. וראה במ"ב שם סקל"ט; ערוה"ש שם סי"ז. [89] שו"ת חת"ס חאו"ח סי' קכו; שו"ת כתב סופר סי' צו; שו"ת פנים מאירות ח"ב סי' כז. [90] אמרי

מצוות ליל הסדר, הדבר תלוי במידת הדחיפות הנדרשת:

אם הדבר דחוף ביותר, בוודאי דוחה את מצוות החג, וילך לטפל בחולה.

אם יש מעט זמן, יקיים את מצוות ליל הסדר לפי הקדימויות הבאות: יקדש על היין; יברך בורא פרי האדמה, ויאכל פחות מכזית כרפס; ישאל 'מה נשתנה' ויאמר 'עבדים היינו וכו' עד 'הרי זה משובח'; יאמר 'רבן גמליאל היה אומר וכו'; יאמר שני מזמורי הלל, ויברך ברכת 'אשר גאלנו וכו'; ישתה כוס שני; יטול ידיו בברכה, ויברך ברכת המוציא, וברכת על אכילת מצה, ויאכל מצה בשיעור שני זיתים בכדי אכילת פרס; יברך על אכילת מרור, ויאכל כזית מרור בכדי אכילת פרס; יאכל כזית מצה בכדי אכילת פרס לשם אפיקומן; יברך ברכת המזון; ישתה כוס שלישי. אם יש לו עוד זמן יגמור הלל יאמר 'נשמת' וישתה כוס רביעי¹⁰⁴. ואם חושש שביליל הסדר עלול להגיע למצב שלא יהא לו פנאי אפילו לסדר המקוצר, יעשה מראש שאלת חכם כיצד לנהוג. ואם סיים עבודתו קודם חצות, ישלים על הסדר את מצוות הלילה.

לשיטת הסבורים שהחולה שאינו יכול לאכול מצה חייב בהגדה, יכול לומר 'הללוך, אבל בברכת 'אשר גאלנו' לא יאמר 'לאכול בו מצה ומרור', רק יאמר 'והגיענו הלילה הזה, כן ה' אלקינו יגיענו וכו'⁹⁶; ויש מי שכתב, שעדיף שישמע החולה את הברכה מאחר, כי יתכן שהחולה חייב בברכה בשלמותה, כי היא ברכת שבח כללית, ולא נתקנה לחולה באופן פרטי⁹⁷.

הסבה — מי שהוא מצטער בהסיבה, כגון שיש לו מכה בצד שמאל, ואינו יכול להסב על צידו השמאלי, פטור מהסיבה⁹⁸.

יש אומרים, שאיטר אף הוא צריך לכתחילה להסב על צד שמאל⁹⁹, אבל בדיעבד אם היסב על צד ימין — יצא¹⁰⁰; ויש אומרים, שאיטר צריך להסב לכתחילה על צד ימין¹⁰¹. השולט בשתי ידיו, מיסב ככל אדם¹⁰².

גידם בידו הימנית, או שידו הימנית משותקת, או שיש לו מכה בידו השמאלית, כל אלו פטורים מהסיבה¹⁰³.

רופא שצריך ללכת לטפל בחולה בליל הסדר, וחושש שלא יספיק לקיים את כל

הרדב"ז ח"ג סי' אלף תקפו; גבורות ה', פמ"ח. [102] שו"ת תרומת הדשן, שם; בי"א או"ח סי' תעב. [103] ביאור הל' סי' תעב ס"ג, ד"ה ואין. וראה שם, שהשאייר דין זה בצ"ע. [104] ראה בכל זה בנשמת אברהם חאו"ח סי' תעז סק"א; הרב א. נבנצאל והרב ד. ליאור, הובאו דבריהם בס' המורים בקשת, בעריכת הרב מ. רובין, תשנ"ז, עמ' 227. וראה עוד בשו"ע הרב או"ח תעג מג. וראה עוד במ"ב שם סקס"ד, בשם החי"א.

נטרונאי גאון והרמב"ן, שאם אינו אוכל מצה פטור מסיפור יציאת מצרים, ותמה עליהם, עיי"ש, וכן ראה בשו"ת חסד לאברהם מהדו"ת סי' נד, שכשאין לו מצה ומרור, פטור מסיפור יציאת מצרים. [96] ביאור הל' סי' תפג ס"א ד"ה עד גאל ישראל. [97] ביצחק יקרא על ביאור הל' שם. [98] כף החיים סי' תעב סקכ"ב. [99] שו"ת תרומת הדשן סי' קלו; רמ"א או"ח תעב ג. [100] מ"ב שם סקי"א. [101] שו"ת

ג. דיני מאכלים של חמץ לחולה ידי ישראל יחיד.

חולה שאין בו סכנה – מאכלי חמץ – חולה שאין בו סכנה, אסור באכילת חמץ, אפילו במשהו, ואפילו חמץ דרבנן, וכן אסור להשאיר את החמץ בבית מדין כל יראה ובל ימצא¹¹⁰; ואם הוא צריך למאכלים של חמץ – יש פוסקים הסבורים¹¹¹, שמותר על ידי חליטה, שבמקום חולי לא גזרו לאסור חליטה, ובמקרה כזה אנו סומכים על הבקיאות שלנו לחלוט בצורה נכונה¹¹². חליטה היא נתינת דבר לתוך מים בעת רתיחתם, או נתינת רותחים עליו, שעל ידי כך לא יחולו עליו איסורים, כגון איסור חמץ בפסח, שכן אחרי החליטה כבר לא יוכל הדבר החלוט להחמיץ¹¹³. אכן, הגאונים הורו שבסתם אין לעשות מעשה לסמוך על חליטה בפסח, שמכמה דורות כל חכמינו הקדמונים כתבו, שאין בזמן הזה מי שיודע לחלוט¹¹⁴. אלא, שכאמור, בחולה התירו לסמוך על כך; אך יש שאסרו אפילו על ידי חליטה¹¹⁵, ולא התירו בחליטה אלא לחולה שיש בו סכנה, ובתנאי שיאכל מיד ולא ישירו מהמאכל

חולה שיש בו סכנה – מאכלי חמץ – חולה שיש בו סכנה, והוא צריך לאכול מאכלים של חמץ בפסח לרפואתו, מותר אפילו באכילה ושתיה של חמץ גמור לצורך רפואתו, אם אי אפשר בקלות לעשות בדרך של היתר¹⁰⁵.

אם יכול החולה לאכול בעצמו את מאכלי החמץ הדרושים לו, או שגוי יכול להאכילו, לא יאכילנו ישראל, כי מאכיל הרי הוא כאוכל¹⁰⁶; ואם החולה איננו יכול לאכול בעצמו, וגם אי אפשר להאכילו על ידי גוי, מותר להאכילו על ידי ישראל, אבל לא יאכילנו יהודי יחיד, שמא ישכח ויאכל בעצמו¹⁰⁷. ויש מי שכתב, שעדיף שיאכל בחצאי שיעורים, וביותר מכדי אכילת פרס, כמו חולה ביום-הכיפורים¹⁰⁸, וכן רצוי לחלק את החמץ בכמה חדרים, שלא ימצא בחדר אחד כשיעור חמץ¹⁰⁹. וכל זה דווקא אם אין בחומרות אלו כדי לסכן את החולה, אבל אם יש חשש סכנה, מותר לו לאכול כדרכו לפי הצורך, ומותר להאכילו גם על

ושם בסי' רסט, בשם רב האי גאון; שו"ת הגאונים (מרמרשטיין) סי' סב; הלכות פסוקות סי' קמד; סי' העיטור ח"ב סי' נג; רי"צ גיאאות ח"ב הל' פסח עמ' צא; ריטב"א פסחים לט ב; טור וב"י או"ח סי' תסא, בשם רב שרירא גאון ורב האי גאון; שו"ת הרדב"ז ח"א סי' רמא; שו"ת מערכת חמץ ומצה סי' א כלל יז; שע"ת או"ח סוסי' תסה; שו"ת מים חיים (משאש), סי' קצב. [112] ראה אנציקלופדיה תלמודית כרך טו, ע' חליטה, עמ' תקלד ואילך. [113] ראה רא"ש פסחים פ"ב סי' כ; טושו"ע או"ח תנ"ד ג. [114] שו"ת הרדב"ז, שם. [115] ביאור"ל סי' תנ"ד ס"ג ד"ה ליכא.

[105] מ"ב סי' תסו סק"ב; ערוה"ש או"ח תסו ב. [106] שו"ת מערכת חמץ ומצה סי' ב אות ז. [107] שו"ת שבות יעקב ח"ב סי' טו. וראה בנשמת אברהם או"ח סי' תנ"א. [108] הרב מ. הרש"ל, הלכה ורפואה, ד, תשמ"ה, עמ' נט ואילך; שו"ת רבבות אפרים ח"ח סי' קצב אות א. וראה בע' יום-הכיפורים הע' 213 ואילך, בדיני שיעורים ואכילת פרס. [109] הרב מ. הרש"ל, שם. [110] שו"ת ב"ח החדשות סי' ו; שע"ת או"ח סי' תסו סק"א; שע"ת שם סק"ו; כף החיים שם סק"ח. [111] אוצה"ג פסחים לט ב; שערי תשובה סי' צו, בשם רב שרירא גאון,

הזה כלום¹¹⁶. ולשיטה זו לא רק שאסור לחולה שאין בו סכנה באכילה, אלא אפילו להניח על בטנו לרפואה¹¹⁶. ואמנם יש מי שכתב, שהאחרונים מחמירים באכילת חמץ בפסח, יותר מאשר באכילה ביום-הכיפורים, שכן לא על הלחם לבדו יחיה האדם, ואף שאנו מקילים בזה, מכל מקום צריך לשאול דעת רופא בקיא ויודע בטיב המחלה¹¹⁷, ואכן מבחינה רפואית אין כמעט מצב, שיצטרך החולה לאכול דווקא חמץ¹¹⁸.

חולה שאין בו סכנה – מאכל פגום – יש מי שכתב, שאם המאכל הנצרך לרפואה יש לו טעם פגום מאד, מותר הוא לחולה שאין בו סכנה, כי אין זה כדרך הנאתו¹¹⁹.

במקרים כאלה עדיף להביא את התינוק לבית גוי, ויאכילנו הגוי; ואם אי אפשר להוציא את הקטן, יבוא הגוי לבית הישראלי, ויאכילו חמץ של הגוי¹²¹; ואם גם זה בלתי אפשרי – יש שכתבו עצה, שההורים יקנו לתינוק את כל החמץ הדרוש לו לכל ימי הפסח על ידי דעת אחרת מקנה, והאם מגביהה הסל שבתוכו כל החמץ, והאב מקנה חדר או קרן זוית בחדר התינוק, וכך יקנה התינוק את החמץ במתנה בקנין אגב קרקע, ונמצא התינוק אוכל משל עצמו, ואינו של אביו לעבור על כל יראה ובל ימצא¹²²; או שימכרו את החמץ לגוי, ובעת המכירה יבקשו רשות מהגוי להאכיל את הקטן מחמצו, ובכך אין איסור כל יראה¹²³.

קטניות, כגון תירס, אורז או קורנפלור, שהאשכנזים נהגו בהם איסור¹²⁴, מותרות באכילה לחולה שאין בו סכנה¹²⁵. ומכל מקום חולה אשכנזי שאין בו סכנה, שצריך לאכול קטניות, מותר דווקא בדרך של בישול במי פירות או בחליטה¹²⁶; וצריכים להשתמש בכלים מיוחדים

תינוק שזקוק לאכול מזון שיש בו חמץ – לכתחילה יש להימנע מכך, ולחפש תחליף שאיננו חמץ; אבל אם אין אפשרות אחרת – יש הסבורים, שמותר להאכילו מאכלים אלו כשהדבר הוא צורך גדול, אפילו אין במניעתו משום סכנה¹²⁰.

תשל"א; הרב ח.פ. רזנברג, המאור ניסן תשל"ב; ב. נס, הפרדס אדר תשל"א. [123] שו"ת תשובות והנהגות, שם. [124] על גזירת איסור קטניות בפסח – ראה בס' המועדים בהלכה, זווין, עמ' רנה ואילך; אנציקלופדיה תלמודית, כרך טז, ע' חמץ אות י; הרב י. פריס, קטניות בפסח; תחומין, יג, עמ' 163 ואילך. בעניין אורז כתב בשו"ת מעשה אליהו (אליהו סלימאן מני), סי' רפא, שבענין מי שיש לו מיחוש, שמותר לו לאכול אורז בפסח, אף על פי שבאותה עיר נהגים שאין אוכלים אורז בפסח. [125] מ"ב סי' תנג סק"ז. [126] שו"ת חת"ס חאו"ח סי' קכב; שו"ת מהר"ם שיק חאו"ח סי' רמא; חיי אדם קצו ו; שד"ח מערכת חמץ ומצה סי' ו אות

[116] תשובות הגאונים בשו"ת שערי תשובה, סי' צו וסי' רסט; חיי אדם קצו יז. [117] שו"ת שרידי אש ח"ב סי' קנח. [118] א. שטינברג, אסיא, א, מהדו' ד', תשמ"ט, עמ' 39. [119] שו"ת דברי חיים ח"ב סי' נב. וראה גם בשו"ת מהר"ש ענגיל ח"ח סי' יב. [120] חק יעקב סי' תג סק"א; שו"ע הרב או"ח תנ כה-כו; תורת היולדת פמ"ה ס"א. [121] מג"א סי' תג סק"ט, וסי' תסו סק"ב; מ"ב סי' תג סק"ח; קיצושו"ע קצו יב, ובשערים המצויינים בהלכה שם סקט"ו. וראה שו"ת תשובות והנהגות ח"ב סי' רכח. [122] הגרצ"פ פרנק, הפרדס, אדר, תשל"א; שערים המצויינים בהלכה קו"א סי' קצו סקט"ו. וראה עוד הרב מ.ז. גולדברג, המאור ניסן

במעבדה לשם מחקר, וצריך להאכילן חמץ, ימכרם לגוי קודם זמן איסורו, וימכור את החמץ הדרוש להם, ולא יטפל בעצמו בהאכלתם, או בכל פעולה הקשורה במחקרו, עד אחרי הפסח¹³².

ד. דיני תרופות לחולה

המרכיבים הפעילים שבתרופות ברובם הגדול אינם מורכבים מחמץ, פרט לוויטמינים מסויימים שמופקים משמרים, וגלוקוזה העשויה מעמילן של חיטה. אבל חומרי העזר השונים, כגון הדבק של הטבליות, ממיסים אלכוהוליים, וממתיקים של תמיסות¹³³, עשויים להיות מורכבים ממוצרים המכילים תערובת של חמץ. שכן חלק מן החומרים שמשמשים בהם לדבק של כמוסות עשויים מעמילן, והממיס השכיח ביותר בהכנת תרופות ותמיסות הוא אלכוהול.

להסברת העניין: קמח הוא מוצר של טחינת גרעיני תבואה, והוא מתקבל מהחלק הפנימי של החיטה, ומורכב בעיקרו מעמילן, שהוא רב-סוכר המיוחד לצמחים, ומתערובת של חלבוני החיטה,

לבישול ולאכילה, ולאחר מעת לעת הכלים מותרים, וכן יעשה הפת משונה מכל המצות¹²⁷.

חלב של גוי — מותר לחולה שאין בו סכנה לשותות חלב של נכרים בפסח, ומכל מקום יקחו חלב שלא שהה בכלי של גוי מעת לעת, ויסננו החלב¹²⁸.

מצה עשירה, היינו מצה שנאפתה עם מי ביצים או מי פירות, ובתנאי שלא מתערב בהם כלל מים, מותרת לצורך חולה¹²⁹.

פירות יבשים — נוהגים להתיר סתם פירות יבשים לחולה שאין בו סכנה¹³⁰.

דיאטה טבעונית — מי שמאמין בדיאטה מסויימת שתועיל לרפואתו אפילו ממחלה קשה, אין למחות בידו, ויש לסייעו בכך; אבל אם התזונה כוללת תערובת חמץ, והוא רוצה את התזונה כדרך רפואה, אך הרופאים אינם סבורים שיש בזה תועלת — אסור¹³¹.

חיות מעבדה — רופא המחזיק חיות

צריך התרה. [129] רמ"א או"ח תסב ד; קיצושו"ע ק"ז ו. וראה בשו"ת כתב סופר או"ח סי' צב, בענין ברכה על מצה במי פירות עם מים, כשצריך לאכול דווקא בדרך זו, עיי"ש. וראה בס' הרפואה והיהדות עמ' 105, הע' 111. [130] שו"ת חת"ס או"ח סוסי' עט. [131] שו"ת מנחת שלמה ח"ב סי' פב אות ו. וראה בשו"ת הרדב"ז ח"ג סי' תמד. [132] הגרי"י נויבירט, הובאו דבריו בנשמת אברהם או"ח סי' תמח סק"א. [133] syrup.

י; שו"ת מלמד להועיל או"ח סי' צח; מ"ב סי' תנג סק"ז. [127] שו"ת מהר"ם שיק שם; כף החיים או"ח סי' תנג סק"ז. [128] שו"ת מלמד להועיל או"ח סי' פג. וראה בדין חלב מבהמה של נכרי האוכלת חמץ בפסח בשו"ת שבסוף אבני מילואים סי' ו-ז; נשמת אדם הל' פסח שאלה ט; שו"ת בית אפרים או"ח סי' לה; שו"ת רמ"ץ או"ח סי' כח; שו"ת תורת חסד סי' כא; שו"ת משנת ר' אליעזר סי' ט; שו"ת חלקת יואב מהר"ת סי' כ. ומי שמקפיד על חלב ישראל,

הנקראת גלוטן¹³⁴. כמו כן ישנם תססים¹³⁵ רבים, שמפרקים את החומרים הראשיים הללו. העמילן הוא רב-סוכר, שמתפרק בעזרת תססים מתאימים ליחידות סוכריות קטנות, ותססים אחרים מפרקים את היחידות הקטנות לדו-תחמוצת הפחמן ולא־לכוהול¹³⁶. ועל כן, העמילן והאלכוהול המופקים ממיני דגן הם חמץ. אמנם ניתן להפיק עמילן מתירס, ועל כן דינו כקטניות האסור לאשכנזים; וניתן להפיקו מתפוחי אדמה, שאז אין בו כל חשש איסור חמץ. האלכוהול, בעיקר זה המיוצר בחוץ לארץ, מופק מתסיסה של החלק העמילני שבחיטה, ולכן הוא חמץ, אבל בישראל בדרך כלל מפיקים אלכוהול ממקורות אחרים, שאינם חמץ¹³⁷.

חולה שיש בו סכנה, מותר לו לקחת תרופות בפסח, אפילו אם הם וודאי חמץ¹³⁹. ואם החולה שיש בו סכנה יודע מראש שיצטרך בפסח כמות מסוימת של תרופה שהיא חמץ גמור, יכוון בשעת הקניה של התרופה בבית מרקחת קודם הפסח, שאינו רוצה לזכות בחמץ שבה, ולא ישלם עבור התרופה אלא לאחר הפסח, ואז מותר לו להשתמש במה שנשאר גם לאחר הפסח, ומכל מקום יניח את החמץ במקום מוצנע, ומשם יקח כל פעם לפי הצורך¹⁴⁰.

ומכל מקום כשקונים תרופה בפסח, עדיף לקנותה בבית מרקחת של נכרי¹⁴¹.

בעניין איסור בל יראה ובל ימצא, יש מהפוסקים שהציעו מספר דרכים לפתרון הבעיה:

למכור את התרופות לגוי, ולהשתמש בהן בלא רשותו כשצריך להם.

לבטל את התרופות קודם הפסח, ובשעת הצורך להיזהר שלא לזכות בהם, ויהא דעתו שרק מצד אונס מחלתו הוא

שיטות לזיהוי עמילן – קיימות מספר שיטות לזיהוי מקור העמילן בתערובת, כגון הסתכלות במיקרוסקופ בגרירים לאחר התפחתן במים, כשלכל עמילן יש צורה אופיינית, וכך ניתן להבחין בין עמילן מחיטה, מתירס, מאורז, או מתפוחי אדמה; או שיטות אימונולוגיות, לזיהוי מרכיבי עמילן ומקורותיו על ידי נוגדנים מיוחדים להם¹³⁸.

ומדע, ג, ב, תשל"ג, עמ' 57 ואילך. [139] ככל דיני פיקוח נפש. וראה בשו"ת אגרות משה האו"ח ח"ב סי' צב. [140] הגרש"ז אויערבאך והגר"י נויבירט, הובאו דבריהם בנשמת אברהם האו"ח סי' תנ"א. וראה בס' זכר יצחק, סי' ז. וכתב שם, שיתכן שאם עבר וקנה, בכל זאת לא יהיה לו דין של חמץ שעבר עליו הפסח. וראה תשובת רב האי המובאת ברבנו מנוח, חמץ ומצה ד י. [141] שו"ת שערי דעה ח"ב סי' לז; נפש חיה, תסו א; יחזה דעת ח"ב סי' ס. הטעם – תערובת חמץ שנפסל אצל נכרי דומה לחרכו קודם זמנו.

[134] gluten. [135] enzymes. [136] ראה ביחס לתהליכים שונים הנוגעים לתוצרי פירוק של חיטה בשו"ת מנחת יצחק ח"ז סי' כז; יחזה דעת ח"ב סי' סב; ילקוט יוסף, ח"ב, הל' פסח, מהלכות חמץ ומצה, הע' יד; מאמריהם של הרב ש.י. כהן, ד"ר ב.פ. מונק, הרב מ.ד. טנדלר – תחומין, א, תשמ"מ עמ' 68 ואילך. [137] וראה מאמרו של הרב מ. הרשור, הלכה ורפואה, ד, תשמ"ה, עמ' נט ואילך. [138] ראה מ.מ. טרופ, ר.ר. אבטליון, תורה ומדע, א, א, תשל"א, עמ' 15 ואילך; מ. טרופ, ח. שוורץ, ר. אבטליון, תורה

תרופות בפסח לחולה שאין בו סכנה. אמנם יש מי שכתב 'גם אני העני לא ידעתי למה יש שמאד מחמירים בזה'¹⁴⁴, אך לכתחילה כולם מסכימים שיש לנסות להפחית בחומרת האיסור:

חמץ שנתעפש ונפסל מאכילת אדם, אבל הכלב יכול לאוכלו, לא נתבטל מתורת חמץ, ואסור באכילה, וחייב בביעור¹⁴⁵; אבל מאכל שנפסל לאכילת כלב — יש אומרים, שהוא אמנם מותר בהנאה, ומותר לקיימו, אבל מדרבנן אסור לאוכלו, כי בעצם האכילה הוא מחשיבו¹⁴⁶; ויש אומרים, שדבר שנפסל לאכילת כלב, מותר אף באכילה, הואיל והוא כעפר בעלמא, ואין עליו שום איסור, ודווקא כשנפסל קודם הפסח, אבל נפסל לאחר זמן איסורו — אסור¹⁴⁷. ולפיכך, תרופה שהיא מרה, ונפסלה מאכילת כלב, לדעת רוב הפוסקים היא מותרת לחולה שאין בו סכנה, אם הוא חולה בכל גופו, כי באכילתו אין הוא מחשיבו לאוכל, אלא לרפואה¹⁴⁸, ומותר להחזיקו ברשותו, ואינו

משתמש בהם, אבל אינו רוצה בקיומם לעבור על איסור תורה.

לקנות אותם בפסח מבית מרקחת של גוי, ויהא דעתו שלא לזכות בהם כלל, ולא ישלם בפסח, כי כסף קונה מגוי, אלא ביטיח התשלום לאחר הפסח¹⁴².

חולה שאין בו סכנה, והוא זקוק לתרופות בפסח, יקפיד להשתמש בתרופות שאין בהן חשש חמץ. ואמנם בארץ ישראל נעשים מאמצים ניכרים מצד גופים רבניים שונים, ומצד בתי החרושת לתרופות, למעט בתערובות של חמץ עד כמה שאפשר, כגון להשתמש בעמילן המיוצר מתפוחי אדמה או תירס, ולהשתמש באלכוהול שאיננו מיוצר ממיני דגן¹⁴³.

אכן, כשאין תחליף תרופתי מתאים שהוא נקי מחשש תערובת חמץ, מצינו בפוסקים דרכים שונות להקל על לקיחת

סי' תמב סק"א; מ"ב שם סק"י. [146] רמב"ם חמץ ומצה ד יב; רא"ש פסחים כא ב; שו"ת תרומת הדשן סי' קכט; שו"ע או"ח תמב ד; ט"ז שם סק"ח; מג"א שם סקט"ו; מ"ב שם סקמ"ג. [147] ר"ן, בעל המאור, המאירי, ריטב"א בשם רא"ה, מהר"ם חלואה — פסחים כא ב; תוס' שם ד"ה חרכו. וראה ברמ"א או"ח תמב ד, ובמ"ב שם סקכ"ג. וראה בגדרי איסורים אלו בראב"ד חמץ ומצה א ב, ונו"כ שם; אחיעזר ח"ב סי' יא, וח"ג סי' ה; מרחשת ח"א סי' ד; שעד"צ סי' תמב סק"ט; שו"ת חלקת בנימין, באר מים, סי' לו. וראה עוד בגדרי אחשביה באנציקלופדיה תלמודית, כרך א, ע' אחשביה; הרב מ. הרש"ל הלכה ורפואה, ד, תשמ"ה, עמ' נט ואילך. וביחס לשאר איסורים — ראה ע' כשרות הע' 15 ואילך. [148] ש"ך יו"ד סי' קנה סק"ג; שו"ת כתב סופר

[142] ראה במעדני שמואל על הקישור"ע, סי' קיז סקל"ז. וראה מאמרו של הרב מ. הרש"ל, הלכה ורפואה, ד, תשמ"ה, עמ' נט ואילך. [143] רשימות של תרופות כשרות לפסח בישראל מתפרסמות על ידי גופים שונים, כגון הרבנות הראשית לישראל, הבר"צ של העדה החרדית, קופת חולים הכללית, ואחרים, ויש לבררם בכל שנה מחדש. כמו כן הוכנה רשימת תרופות בארה"ב מטעם הסתדרות הרבנים של אמריקה, וכן מטעם גופים רבניים אחרים. תרופות שאינן נכללות ברשימות, יש לברר אם יש להן תחליף מתאים מהרשימות. [144] הגרש"ז אויערבאך, מוריה, קמו-קמת, ניסן תשמ"ד, עמ' סא ואילך. סיכום הסוגיות השייכות לנידון ראה במאמרו של הרב ח.ב. שץ, עטרת שלמה, ח"ג עמ' רסז ואילך. [145] ר"ן פ"ב דפסחים; מג"א

עובר על כל יראה ובל ימצא¹⁴⁹; אמנם יש הסבורים, שגם חולה, אם אין בו סכנה, אסור לקחת תרופות המכילות חמץ, אף על פי שנפסלו לאכילת כלב, מאותו טעם של החשבת הדבר¹⁵⁰; ולעומתם יש הסבורים, שבתרופות, גם אם רק נפסלו מאכילת אדם, אף על פי שעוד ראויים לאכילת כלב, מותר לחולה שאין בו סכנה, כשאין ראוי לחמץ עיסות אחרות¹⁵¹.

החמץ המעורב בתרופות הוא חמץ נוקשה, היינו חמץ שמתחילת חימוצו אינו ראוי לאכילה, או שאינו חמץ גמור¹⁵², ונחלקו הפוסקים להלכה, אם איסורו באכילה מן התורה ולוקה עליו, או שאיסורו באכילה מן התורה, אבל אין לוקים עליו, או שאינו אסור אלא מדרבנן¹⁵³. לפיכך, תרופה המכילה חמץ נוקשה, וגם מעורבת בדברים שאינם ראויים לאכילה, והיא מיועדת לחולה

החמץ בתרופה כבר נתבטל קודם הפסח משם אוכל, ולכן לא שייך בו איסור חמץ¹⁵⁶.

החומר המרכיבים את התרופות עברו שינויים כימיים, והם נתבטלו קודם הפסח, ונשתנו לדבר אחר¹⁵⁷.

תרופה שיש בה תערובת חמץ, מותר לחולה שאין בו סכנה לבולעה כשהיא

החמץ המעורב בתרופות הוא חמץ נוקשה, היינו חמץ שמתחילת חימוצו אינו ראוי לאכילה, או שאינו חמץ גמור¹⁵², ונחלקו הפוסקים להלכה, אם איסורו באכילה מן התורה ולוקה עליו, או שאיסורו באכילה מן התורה, אבל אין לוקים עליו, או שאינו אסור אלא מדרבנן¹⁵³. לפיכך, תרופה המכילה חמץ נוקשה, וגם מעורבת בדברים שאינם ראויים לאכילה, והיא מיועדת לחולה

או"ח תמב א; הגר"ח פ"י שיינברג, מוריה, שם. [150] שו"ת שאגת אריה סי' עד-עה; שו"ע הרב או"ח תמב כב, ובקו"א שם; שו"ת עמק שאלה או"ח סי' יב; שו"ת ערוגות הבושם סי' צט. וראה באחיעזר ח"ג סי' לא אות ד, שחשש לדעת השאגת אריה, אך ראה באור שמח יסודי התורה ה' ח, שחלק עליו. [151] מגן האלף סי' תסו; חו"א או"ח סי' קטז סק"ח. [152] ראה אנציקלופדיה תלמודית, כרך טו, ע' חמץ נקשה, עמ' קז ואילך. [153] ראה אנציקלופדיה תלמודית שם, עמ' קיב. [154] שו"ת לבושי מרדכי או"ח סי' פו; חו"א או"ח סי' קטז סק"ח. [155] הגר"ח פ"י שיינברג, מוריה, קמו-קמו, ניסן תשמ"ד, עמ' נא ואילך; שו"ת מנחת שלמה ח"א סי' יז. וראה עוד בע' כשרות הע' 199 ואילך. [156] שו"ת אגרות משה או"ח ח"ב סי' צב. [157] הרב מ. הרשלה, הלכה ורפואה, ד, תשמ"ה, עמ' נט ואילך. בענין שינויים כימיים באיסורים והשפעתם על איסורי

או"ח סי' קיא; יד אברהם יו"ד סי' קנה; שו"ת חבלים בנעימים ח"ה סי' ד; דרכ"ת יו"ד סי' קנה סק"ח; שו"ת לבושי מרדכי ח"א סי' פו-פו; חו"א או"ח סי' קטז סק"ח; שו"ת אגרות משה או"ח ח"ב סי' צב, וראה גם בח"ג סי' סב; שו"ת קובץ תשובות סי' עג סק"ב; שו"ת ציץ אליעזר ח"י סי' כה פ"כ; יסודי ישרון ח"ו עמ' ריט; שערים המצויינים בהלכה סי' קיז סק"י; יחודה דעת ח"ב סי' ס; שמירת שבת כהלכתה פ"מ סע"ד; שו"ת תשובות והנהגות, ח"א סי' רצו; הגר"ח פ"י שיינברג, מוריה, קמו-קמו, ניסן תשמ"ד, עמ' נא ואילך; משכן שילה, עמ' רו ואילך. וראה עוד בשו"ת מנחת שלמה ח"א סי' יז. ודין זה נכון גם לשיטת הפוסקים הסבורים שדבר שנפסל לאכילת כלב מותר רק בהנאה, אבל אסור באכילה, כמבואר לעיל הע' 145 ואילך, שכן טעמם הוא משום דאחשביה, אבל בחולה שרוצה את התרופה לא שייך לומר אחשביה. [149] פסחים מה ב; רמב"ם חמץ ד ט; טושו"ע

נמצאת בתוך כמוסה¹⁵⁸ שאיננה חמץ¹⁵⁹.
ואם הכמוסה עצמה מכילה תערובת חמץ
— יש מי שכתב, שאסור לבלועה, כי היא
ראויה קצת לאכילה¹⁶⁰; ויש מי שכתב,
שמעיקר הדין מותר לבלוע כמוסות כאלו,
כי הם מעורבים בדברים שאינם ראויים
לאכילת אדם¹⁶¹.

אם כמות החמץ שבתרופה קטנה מאד,
ומעורבת עם דברים מרים, אלא שגם
ממתיקים אותם בסוכר למעלה — יש מי
שכתב, שאפשר שאין לאסור¹⁶⁴. ועוד יש
מי שכתב, שיש להתיר תרופה בצורת
סירופ מתוק, על ידי פגימה¹⁶⁵.

וכן מי שאינו חולה שאין בו סכנה,
אלא רק חש כאבים קלים ונוזק לתרופה
— יש מי שכתבו, שאסור לבלוע תרופה
שיש בה חשש חמץ, אפילו נפסל מאכילת
כלב¹⁶⁶, אלא יקחנה בצורת אבקה, שאין
בה תערובת חמץ¹⁶⁷; ויש מי שכתב,
שמותר לבלוע כדור נגד כאבי ראש, אף
על פי שהכדור מכיל בתוכו קמח לצורך
הדבקותו, כי הוא חמץ נוקשה, ומעורב
בדברים שאינם ראויים לאכילה¹⁶⁸.

תרופות ללא חמץ או עם קטניות —
מכל מקום, במקומות בהם הטבליות
עשויות ללא חמץ כלל, אלא מעמילן של
קטניות, ובוודאי כשהוא עשוי מעמילן של
תפוחי אדמה, חלילה לחולה שאין בו
סכנה להחמיר על עצמו ולהפסיק לקחת
תרופות הנחוצות לו על פי רופא במשך
הפסח, ובפרט במצב שעלול לבוא לידי
ספק סכנה¹⁶².

תרופה שעבר עליה הפסח — חולה
שאין בו סכנה, מותר לקנות עבורו אחר
הפסח כל תרופה המכילה חמץ, גם ממי
שחשוד שלא מכר חמצו כדין, כי מותר
להתרפא על ידי חמץ שעבר עליו הפסח,
שאיסורו רק מדרבנן¹⁶⁹.

תרופות המכילות חמץ והן טעימות —
אכן, תרופות המכילות חמץ והן טעימות,
כגון כדורים למציצה, תמיסות וכד', אסור
לאוכלם ולבלועם בפסח, ואסור להחזיקם
ברשותו, אפילו כמות החמץ שבהן קטנה
ביותר, אלא אם מדובר בחולה שיש בו
סכנה¹⁶³.

רטיה¹⁷⁰ — אסור ללעוס חיטים על

פ"מ סע"ד; תורת היולדת פמ"ד ס"א.
[164] הגרש"ז אויערבאך, הובאו דבריו בשמירת
שבת כהלכתה פ"מ הע' קסג. וראה בנשמת
אברהם חאו"ח סי' תסו סק"א. [165] שו"ת
באהלה של תורה חאו"ח סי' סג. [166] יחיה
דעת ח"ב סי' ס; שמירת שבת כהלכתה פ"מ
סע"ה. [167] שמירת שבת כהלכתה, שם.
[168] שו"ת לבושי מרדכי חאו"ח סי' פו.
[169] רמב"ן תורת האדם, שער הסכנה; שעה"צ
סי' תסו סק"ד. וראה אור שמח יסודי התורה ה
ח. [170] ראה רבנו מנוח על הרמב"ם חמץ
ומצה ד י, בהסבר המונחים השונים של רטיה,

אכילה — ראה ע' כשרות הע' 48 ואילך.
[158] capsule. [159] שו"ת עצי הלבנון סי'
יט, על פי משל"מ מאכלות אסורות יד יב, בענין
כרכו בסיב; שו"ת ישועת משה ח"ג סי' מה; שו"ת
משנה הלכות ח"ט סי' קנו; שו"ת קנין תורה
בהלכה, ח"ד סי' מו. וראה עוד מאמרו של
האדמו"ר מצאנז, בשבילי הרפואה, ג-ד, תש"מ,
עמ' ט ואילך. וראה עוד בע' כשרות הע' 199.
[160] שו"ת עצי הלבנון סי' יט. [161] שו"ת
ציץ אליעזר ח"י סי' כה פ"ב, על פי חזו"א מועד
סי' קטז אות ח. [162] נשמת אברהם חאו"ח
סי' תסו סק"א. [163] שמירת שבת כהלכתה

אסור¹⁷⁷, אלא אם גוי מניח חומר זה על רגלו בביתו של הגוי¹⁷⁸.

פתילות, משחות, חמרי הזרקה וטיפות לעיניים או לאוזניים המיוצרים בארץ, אין בהם בדרך כלל שום תערובת חמץ, ועל כן מותרים הם בשימוש בפסח¹⁷⁹. ומכל מקום יש מי שהתיר זריקות לחולה בפסח, אפילו אם יש חשש תערובת חמץ¹⁸⁰, ויש מי שהתיר למרוח משחה על הגוף, אפילו אם יש בה חשש תערובת חמץ¹⁸¹.

נאמנות רופאים ורוקחים — הרופאים נאמנים לומר שאין חמץ בתרופה, וכל שכן אם מרכיבי התרופה מודפסים על הבקבוק, שבוודאי יש להאמינם; וכמו כן יש להאמין לרוקח כשהוא אומר שאין תערובת חמץ בתרופה מסויימת, ואפילו הוא גוי¹⁸².

תרופות הומיאופטיות¹⁸³ — שאלת תרופות הומיאופטיות בפסח¹⁸⁴, נוגעת לענין האלכוהול, שכן לצורך הכנת

מנת להתקין מהן רטיה על גבי מכה, כי הרוק מביא להחמצה¹⁷¹. אבל מותר להניח בפסח רטיה או תחבושת מחמץ, מכיוון שהשימוש נעשה שלא כדרך הנאה, והדבר מותר אף לחולה שאין בו סכנה¹⁷². אמנם עדיין אסור לקיימם בביתו בפסח מדין כל יראה ובל ימצא, אלא אם כן מדובר בחמץ של גוי¹⁷³, או שמדובר ברטיה או איספלנית, שיש בה תערובת חמץ עם דברים אחרים, ואינה ראויה לאכילה, שאז מותר לקיימם בפסח¹⁷⁴.

משחה, רחיצה, חיטוי — מי שיש לו חטטים בגופו, וצריך לסוך את הפצעים במשחה שמעורב בה אלכוהול של חמץ, הדבר מותר, בתנאי שהמשחה נעשתה קודם הפסח; ואם המשחה נעשית על ידי רוקח נכרי, מותר אף בפסח¹⁷⁵. ויש מי שכתב, שחולה שאין בו סכנה, אם רפואתו שירחץ גופו בכל יום באמבטיה, עם חומר שהוא חמץ — אסור¹⁷⁶; וכן יש מי שכתב, ששימוש באלכוהול חמץ לחיטוי העור לפני זריקה, או לניקוי פצעי עור —

בהלכה קו"א סי' קיב סע' ה, שלצורך רפואה כשאינן נמצא אחרת, יש להקל לכל הדעות. [176] שו"ת יהודה יעלה סי' מו, הובא בשד"ח מערכת חמץ ומצה סי' א אות יז. [177] שו"ת בית שערים סי' קפג; תורת היולדת פמ"ד ס"ב. וראה בהע' ג שם. [178] שו"ת בית שערים שם. [179] שמירת שבת כהלכתה, פ"מ סע"ח. [180] יסודי ישורון עמ' רב-ג. [181] שו"ת הלל אומר חאו"ח סי' רלב; יסודי ישורון שם. [182] שו"ת לבושי מרדכי חאו"ח סי' פו; שערים המצויינים בהלכה סי' קיז סקט"ו; יסודי ישורון ח"ו עמ' רכ. טעמם — זה מילתא דעבידא לאיגלווי, ואומן לא מרע אומנתיה. [183] ראה תיאורם בע' כשרות הע' 243 ואילך, ובע' רפואה הע' 307 ואילך. [184] ביחס לתרופות הומיאופטיות לכל השנה — ראה ע' כשרות הע'

תחבושת, איספלנית וכו'. [171] טוש"ע או"ח תסו א. וראה במ"ב שם סק"א, שדין זה הוא דווקא בחיטים של ישראל. [172] רמב"ם יסודי התורה ה ח. [173] כס"מ שם; ערוה"ש או"ח תסו ג. [174] רמב"ם חמץ ומצה ד ח-יב. וראה שו"ע או"ח תמב ב. וראה פר"ח או"ח תסו א; מעדני שמואל על הקישו"ע, סי' קיז סקל"ז; שו"ת ציץ אליעזר ח"י סי' כה פ"ב. [175] שו"ת אגרות משה חאו"ח ח"ג סי' סב. וראה בשו"ת בית אפרים סי' לה, ובשע"ת או"ח סי' תסו סק"ל, שכל דבר שנעשה בבית הגוי, אפילו נעשה בפסח, דינו כחרכו קודם זמנו, וכל שבא מיד גוי ליד ישראל אחרי שנפסל מאכילת כלב, הרי זה מותר — ראה אשל אברהם (בוטשאטש) תנינא או"ח סי' תסו; שו"ת האלף לך שלמה סי' כד; שו"ת שערי דעה ח"ב סי' לז. וראה בשערים המצויינים

ה. דיני שיניים תותבות¹⁹⁰

שיטות הכשרת שיניים תותבות – הגעלה כדין במים רותחים עלולה לפגוע בשיניים התותבות, וקניית שיניים תותבות מיוחדות לפסח מהווה הוצאה גדולה, שרבים אינם יכולים לעמוד בה. על כן נחלקו הפוסקים בשאלת השימוש בשיניים בתותבות בפסח ובדרכי הכשרתם:

יש הסבורים, שמספיק בשפשוף בלבד בלא הגעלה, כמו שעושים לשיניים טבעיות¹⁹¹.

יש הסבורים, שמעיקר הדין די בהדחת השיניים התותבות בתוך הפה, אבל אם אין זה טורח רב ואפשר להסירם, עדיף להדיחם במים רותחים¹⁹².

יש הסבורים, שאם חל ערב פסח ביום שבת, לכל הדעות יש להקל לנקותם בלבד, ללא הכשר נוסף, כי אז יש חשש של מתקן כלי בשבת¹⁹³. ולעומתם, יש מי שכתבו להתיר הכשרת שיניים בשבת,

תרופות אלו משתמשים באלכוהול בדרגות מיהול שונות. יש מי שכתב, שתרופות הומיאופטיות המיוצרות בארץ ישראל, שבה משתמשים באלכוהול שאינו חמץ, הרי הן מותרות; ואילו התרופות שמיוצרות בחוץ לארץ, ששם משתמשים באלכוהול שהוא חמץ, הרי הן אסורות, אלא אם כן נתברר באופן מוסמך, שבתערובת האחרונה היה בה שיעור ביטול לבטל את חלק האלכוהול של חמץ, ונתבטל קודם הפסח¹⁸⁵; יש מי שכתב, שאם האלכוהול שעושים בו את הדילולים אינו חמץ, אפשר לסמוך להקל דווקא בחולה שיש בו סכנה¹⁸⁶; יש מי שכתב, כי עדיף שייצרו את התרופה בהשגחה ובהיתר, שלא יהיה בה תערובת חמץ, ושתהיה שלא כדרך הנאתו. אכן מעיקר הדין, אם ביטלו את תערובת האלכוהול העשוי מחמץ לפני הפסח, הרי זה מועיל¹⁸⁷; יש מי שכתב, שבפסח יבטלן, או יערבבם עם דבר מר¹⁸⁸; ויש מי שכתב, שאם הכין גוי את התרופה קודם הפסח, וקנו אותה קודם הפסח – מותר, גם אם האלכוהול היה חמץ¹⁸⁹.

חכמים חיו"ד סי' יח; הגרצ"פ פרנק, הובאו דבריו בשו"ת ציץ אליעזר ח"ט סי' כה אות ה; שערים המצויינים בהלכה סי' קטז סק"ד; יסודי ישרון ח"ו עמ' קסד-ו; שו"ת יביע אומר ח"ג חאו"ח סי' כד, ויחודה דעת ח"א סי' ח; שו"ת מים חיים (משאש) חאו"ח סי' קעז. וכתב שם, 'וכן עמא דבר'. [192] שו"ת בית יצחק חיו"ד ח"א סי' מג אות יב; שם חיו"ד ח"ב סי' יט אות ה; אור לפארו הל' פסח סי' נא, בקבוצת דינים. [193] שו"ת שאלי ציון, מהדו"ת, סי' כד, בשם הגרש"א פולנסקי, והגרצ"פ פרנק. בשאלת ההגעלה של שיניים תותבות בשבת ערב פסח – ראה רמ"א או"ח תקט ה, ובמ"ב שם סקכ"ז ובשעה"צ שם סקל"א. וראה בנידון בפרמ"ג או"ח

243 ואילך. [185] שו"ת מנחת יצחק ח"ח סי' סח. [186] שו"ת שבט הלוי ח"ה סי' נה. [187] עשה לך רב, ח"ה סי' יב, וכן במאמרו של הרב ח.ד. הלוי, תחומין, ג, תשמ"ב, עמ' 63 ואילך. [188] שו"ת להורות נתן, ח"ה סי' ג. [189] הרב ג.א. רבינוביץ, הלכה ורפואה, ג, תשמ"ג, עמ' רמח. וראה עוד בשו"ת כנסת יחזקאל (גרובנר) ח"א סי' לד. [190] בדין שיניים תותבות בכל השנה – ראה ע' כשרות הע' 132 ואילך. [191] בית האוצר סי' לט, הובאו דבריו בשו"ת מערכת חמץ ומצה סי' ד אות כד; שו"ת מי יהודה חיו"ד סי' לג; שו"ת מי באר סי' כד; שו"ת מלמד להועיל חאו"ח סי' צג; שו"ת הרב"ז שפראן ח"א סי' י; שו"ת דברי

יש הסבורים, שצריך להכשירם על ידי עירוי שלושה ימים קודם הפסח¹⁹⁹.

יש הסבורים, שצריך להגעילם במים רותחים על ידי עירוי מכלי ראשון²⁰⁰, ויכול להשתמש במים, שחומם הוא בערך שבעים מעלות צלזיוס²⁰¹.

יש הסבורים, שצריך להחמיר ולעשות שיניים תותבות מיוחדות לפסח²⁰².

כותרות וסתימות – בעניין כותרות של מתכת (זהב או כסף) על שיניים, וכן בעניין סתימות של שיניים המכילות חומרי מתכת – יש מי שכתב, שרצוי לשתות מים חמים קודם הפסח, ובזה יש משום הגעלה של חלקי המתכת שעל השיניים; ומכל מקום, אין לאסור אכילה ושתיה בפסח עם הכותרות והסתימות הקבועות, שמכיוון שלא ניתן להחליפם, וגם לא מסתבר להימנע מאכילה ושתיה כרגיל ומשום שמחת החג, יש לסמוך על הסברה שכל מה שנבלע בתוך השן מתקלקל ומתעפש עד שאינו ראוי עוד לאכילת אדם²⁰³.

כיוון שבשעת ההגעלה אין השיניים אסורות עדיין, שהרי זה שבת ערב פסח, וההגעלה מכשירה רק לאחר זמן, ולכן אין לראות בזה תיקון כלי¹⁹⁴. ומכל מקום עדיף שיכשירם בערב שבת, ולא יאכל בשבת מאכלי חמץ חם, אבל מותר לאכול מאכלי חמץ קר¹⁹⁵.

יש מי שכתב, שאם אפשר להגעילם מכלי ראשון, או על ידי עירוי, ורוב הציבור יכול לעמוד בזה שלא יתקלקלו השיניים התותבות, הרי טוב לעשות כן; ומכל מקום נוהגים לסמוך להקל להגעילם בכלי שני בלבד, ואפילו שיניים תותבות מניילון מתירים בדרך זו¹⁹⁶.

יש מי שכתב, שעשרים וארבע שעות קודם הכשר השיניים התותבות לא יאכל דברים גושיים שהם רותחים, אלא פושרים בלבד, ואחר כך יגעילם בכלי שני¹⁹⁷.

יש מי שכתב, ששיניים תותבות שאי אפשר להסירם כדי להגעילם, לא יאכלו בהם חמץ גמור תוך מעת לעת לפני פסח¹⁹⁸.

יד יצחק ח"ג סי' עח, וסי' רכו-רכז; שו"ת בית ישראל (לנדא) סי' פה. [200] סי' פעלים לתורה, קוני' אור צדיקים סי' ג, הובא בשו"ח מערכת חמץ ומצה סי' ד אות כד; שו"ת צור יעקב סי' קפה; שו"ת מהרש"ם ח"א סי' קצז; שו"ת ויצבר יוסף סי' נא; שו"ת משנה הלכות ח"ג סי' נו. [201] הגרש"ז אויערבאך, הובא בנשמת אברהם חאו"ח סי' תנא סק"א. [202] דרכ"ת יו"ד סי' פט סק"א; חק לישראל ח"ב ד' מד, בשם הצמח צדק מלובאוויטש. וראה בשו"ת משנה הלכות ח"ג סי' נו; שו"ת ציץ אליעזר ח"ט סי' כה. [203] שו"ת מנחת שלמה ח"ב סי' מו.

סי' שכג בא"א סק"ד. [194] הגרש"ז אויערבאך, והגר"נ קרליץ, הובאו דבריהם בס' ערב פסח שחל בשבת (הרב ש.ו. גרוסמן), פ"ב הע' 8. [195] שו"ת שאלו ציון מהדו"ת ח"א חאו"ח סי' כד, ובשם הגרצ"פ פרנק; ס' ערב פסח שחל בשבת, פ"ב ס"ז. [196] שו"ת שבט הלוי ח"א סי' קמח; שם, ח"ד סי' עד. וראה גם מאמרו של הרב יועזר אריאל, אסיא, חוב' נט-ס, תשנ"ז, עמ' 116 ואילך. [197] שו"ת שאלו ציון (הרב דוב בער אליעזרוב), מהדו"ת נד' תשמ"ט, סי' כד. [198] ס' דרכי חיים ושלום, מנהגי האדמו"ר ממונקאטש, הל' פסח, אות תקסה. [199] שו"ת